Mr. Hazema Ništović

JEZIČKI PURIZAM U ČASOPISU BOŠNJAK

Abstrakt

Tokom svog razvoja bosanski jezik je prolazio kroz različite faze, bio je pod snažnim uticajem drugih jezika i kultura, a posebno pod pritiskom austrougarskog činovničkog aparata. Strana administracija je uticala na pojavu nestandardiziranih i nakaradno skrojenih gramatičkih konstrukcija na svim nivoima jezičke strukture

List Bošnjak je komentirao realizaciju jezika u složenim društveno-historijskim prilikama i zalagao se za jezički purizam U listu je pokrenuto značajno pitanje koje se odnosilo na intervenciju u oblasti normativne politike.

Bošnjak se zalagao za planiranje jezika u vrijeme kada bi svako interveniranje , u bilo čijem jezičko-kulturnom naslijeđu, bez obzira kako bilo pripremljeno i elaborirano, na nekoj strani izazvalo otpor.

Bošnjakove rasprave nisu zaustavile doticanje germanizama u bosanski jezik, ali su imale značajan doprinos u zaustavljanju germanizacije bosanskog jezika.

Tokom svog razvoja bosanski jezik je prolazio kroz različite historijske faze. Dževad Jahić u *Trilogiji o bosanskom jeziku (Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora)* periodizira *bosanski jezik* na: južnoslavenski period, bogomilsko doba, tursko doba, austrougarski period, srpskohrvatski period i bosansko doba.

Svaka od ovih faza ostavljala je traga na *bosanskom jeziku*, gdje je tokom *orijentalne komponente razvoja* i *značajne evropske linije razvoja* bilo i očitog "kvarenja *bosanskog jezika*". *Bošnjak* ovu pojavu kvalificira osobinom Južnih Slavena koji ne znaju čuvati svoje i koji se lahko povode za tuđim. "*Mi prisvajamo lakomo tugje rgjava svojstva, a radimo iz svih sila da se odlučimo od najljepših naših svojstava. Naše dobro je, dakle, u našim očima neko zlo, te ga*

zabacujemo a na mjesto svoga dobra prigrljujemo tugje zlo."[1] Do intenzivnijeg "kvarenja jezika" dolazi u vrijeme Austro-Ugarske. *Bošnjak* smatra da to ranije nije bilo tako uočljivo kao u vrijeme austrougarske vlasti. "*Nu kod nas u Bosni ta mana nije bila tako očevidna kao danas, reko bih šta više, da je to kod nas sasvim nova pojava i da uzima sve veći mah*."[2] *Bošnjak* kritizira što se omladina u posljednje vrijeme slijepo povodi za strancima i stranim uticajem, te oponaša strance u svemu bez obzira da li je to što stranci rade dobro ili loše. "*U nas je nastala u novije doba prava jagma za sve što je tugje u mlagjem naraštaju. Danas se naša omladina slijepo povela za tugjincem i slijedi ga u svakom njegovom koraku i bez obzira da li joj stranac prednjači dobrim ili rgjavim primjerom, ne misleći ni na posljedice, u koje ih može dovesti njihova sljepoća*."[3] U oponašanju stranaca omladina se takmiči ko će više preuzeti tuđih običaja, ili ko će više prisvojiti tuđih iskrivljenih riječi, ili rečenica od stranaca. Poseban uticaj na "kvarenje jezika" imaju oni stranci koji su naučili tek poneku našu riječ pa je nevješto upotrebljavaju, gotovo uvijek iskvareno i nakaradno.[4] Na "kvarenje jezika" najviše utiče niži vojnički stalež koji teško uči *naš jezik*, a i ono što usvoje uglavnom usvoje pogrešno. Omladina kontaktira sa strancima, usvaja loše konstrukcije riječi i rečenica koje izgovaraju stranci, a potom, u razgovoru s njima upotrebljava ih "isto onako nakazno i iskvareno kako ih je čula od stranaca."[5] Na ovaj način mladi ljudi uništavaju svoj *maternji jezik* inkorporirajući u njega adaptirane i prekrojene nerazumljive riječi i rečenice. Tako oni "odbacuju svoje dobro, a prihvataju *tugje* zlo."[6] Pri tome se niko ne trudi da nauči korisne stvari za dobrobit svoju i naroda kojem pripada.

---

[1] Moguć autor ovog teksta je Edhem Mulabdić, koji se u *Bošnjaku* javljao pod pseudonimom SALIHAGA. On je upotrebljavao i sljedeće inicijale i pseudinime: Ašik-Garib, E. Miralem Garib; M. Selim, Omer Salih; Selim Sabit Tale; Ekrem E. Mir; E. M. Selim Kemal; M...; m. M.; Mujo,O.; Salem; S-m; ... ić, *Čuvajmo materinski jezik*, Bošnjak, I/1891, br. 5, 30. VII, str. 1.
[2] Isto, str. 1.
[3] Isto, str. 1.
[4] Salihaga: *Čuvajmo materinski jezik*, Bošnjak, I/1891, br. 5, 30. VII, str. 1.
[5] Salihaga: *Čuvajmo materinski jezik*, Bošnjak, I/1891, br. 5, 30. VII, str. 1.
[6] Isto, str. 1.

Bošnjak o jezičkoj toleranciji za vrijeme turske vladavine

Naši stari ranije su znali bolje cijeniti i čuvati svoje običaje i svoj jezik. Ne može se reći da u prošlosti nisu imali bliže dodire sa *stranim narodima*, a kada je jezik u pitanju, bili su još u nepovoljnijim okolnostima nego što je bila omladina u vrijeme Austro-Ugarske. I pored svega, oni su "*tugje poštovali*, a svoje vrlo dobro čuvali."[7] Nikada se Bošnjaci nisu povodili za tuđincima na svoju štetu. "Stari Bošnjaci su od stranaca učili ono što je dobro i korisno, a prezirali i odbacivali sve ono što ne valja. Nisu oni htjeli za tuđu ljubav ostaviti svoje običaje, ni zaboraviti svoj *materinski jezik*, a još su manje svoj lijepi jezik trovali miješajući u *nj*' *tugje iskvarene rečenice*, koje u *našem jeziku* nemaju nikakvog značenja."[8] *Bošnjak* govori o širenju islamske kulture u Bosni koja je uticala i na proces jezičkog mijenjanja, pogotovo na polju leksike. I pored toga u Bosni se *turski jezik* nikada nije masovnije prihvatio, a i Turci su, u pogledu jezika, bili posebno tolerantni.

Nikome nisu nametali svoj jezik, domaći jezici su živjeli i niko nije osporavao njihovo postojanje. Osporavanje *bosanskog jezika* i zabrana njegovog naziva dešava se u vrijeme Austro-Ugarske.[9] Bošnjaci su se borili za svoj jezički i kulturološki identitet. *Bošnjak* kaže: "*A ako je kakav dušmanin pokušao da im silom nametne tugje običaje i tugji jezik, oni su složno i odlučno ustali i borili se junački protiv takvog dušmanina. Naši stari nisu žalili ni krv proliti da bi sačuvali svoje blago*."[10]

Bošnjake je sa Turcima vezivala ista vjera, ali oni nikada nisu za njihovu ljubav odbacivali svoje običaje, niti su zaboravljali svoj jezik. Turska nije insistirala na *jezičkoj prevlasti*.

"Bošnjakinje su se udavale za Osmanlije i *nikada se nije čulo da je plemenita i ponosna Bosanka za volju Osmanlije, svoga čovjeka – zaboravila svoj materinski jezik, ili ga kvarila nekakvim neopravdanim primjesama, već ga je kroz cio svoj vijek očuvala isto onako čisto, kako ga je od matere naučila. A ako je uz Osmanliju naučila još i turski, aferim joj bilo i trebalo joj je*."[11] *Bosanski jezik* se čuvao i u dijaspori.

---

[7] Isto, str. 1.
[8] Isto, str. 1.
[9] Vladina Naredba o zabrani naziva *bosanski jezik*, Sarajevo, 14. X 1907.
[10] Salihaga: *Čuvajmo materinski jezik*, str. 1.
[11] Salihaga: *Čuvajmo materinski jezik*, Bošnjak, I/1891, br. 5, 30. VII, str. 1.

Iseljenička bošnjačka grupa u Turskoj čuvala je svoj jezik, čuvali su ga i glasoviti Bošnjaci koji su se popeli do položaja velikog vezira. *Bošnjak* ističe da se u kancelariji velikog vezira Mehmed-paše Sokolovića govorilo samo bosanskim jezikom. "*Za to što je Mehmed-paša ljubio svoj narod i svoj materinski jezik nazvaše ga neki turski historici podrugljivo 'bosanski patronom'. Ali plemeniti Mehmed-paša nije se plašio tog podrugivanja, već ostade vjeran svojoj miloj otadžbini i svom materinskom jeziku do zadnjeg časa svog života, a to je poznato i svemu naučnome svijetu*."[12] *Bosanski jezik* je bio pod snažnim uticajem drugih jezika i kultura, posebno pod pritiskom tuđinskog administrativno-činovničkog aparata koji je često uticao na "kvarenje jezika".[13] *Bošnjak* ističe da su stari Bošnjaci čuvali i sačuvali običaje jezik i *junačko ime*. Oni su odolijevali nezgodama koje su ih pratile kroz vjekove, a jezik su sačuvali i štitili od kvarenja. "*Oni nam naš jezik sačuvaše kroz vijekove i predadoše ga nama – svojim potomcima, čista i nepokvarena. To nam i jest jedini amanet, što su nam ga naši pragjedovi ostavili i koga bi trebalo da čuvamo kao oko u glavi*."[14]

Nije im u čuvanju jezika pomagala država sa svojim *zakonskim mehanizmima*, oni su jezik čuvali u sebi, u porodicama, čaršijama i književnom blagu.

Jezički purizam i separatizam u *Bošnjaku*

Bošnjak je bio odlučan u očuvanju slavenskog kulturnog naslijeđa, pa je često polemizirao sa onim koji su mu prigovarali da se ne drži zavedenog *književno-školskog jezika*, onima koji su ukazivali na greške u objavljenim tekstovima. *Bošnjak* kaže: "*Mi tijem odgovaramo: 'Nama se preče držati narodnoga muhamedanskoga materina govora i jezika nego li druge riječi u isti miješati'*."[15] Čuvanje *bosanskog jezika* od tuđeg uticaja ponekad je vodilo jezičkom purizmu. Bez obzira koliko su ovi motivi razumljivi, ta tendencija je okivala jezik, nije mu dopuštala da se u njega inkorporiraju tuđe riječi, ili neki elementi stranog jezičkog sistema. *Bosanski*

---

[12] Isto, str. 1.
[13] Dževad Jahić: *Jezik pod zaštitom države*, Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora, Sarajevo, 1999, str. 184.
[14] Saliaga: *Čuvajmo materinski jezik*, Bošnjak I/1891, br. 5, 30. VII, str. 1.
[15] Anonim: *U odbranu našega čistoga govora i jezika*, Bošnjak, XVII/1907, br. 1, 7. I, str. 2.

jezik je otvoren, ali neke tendencije purizma evidentne su i u Bošnjaku. U tekstu *Izvrtanje narodnog govora* prisutno je izvjesno blago negodovanje zbog upotrebe turcizama. Naime, pisac prvo reagira na neadekvatnu upotrebu turske riječi *maslehete*, umjesto *maslahate* (govore) u narodnim pripovijetkama koje je zabilježio Ivan Zovko, pa kaže: "*...a i kada bi bila pravo napisana, nije joj dato pravo značenje, ili bolje trebalo je za ovaj smisao uzeti drugi izraz n.pr. jedni glagoljaju, buncaju, tešu, čavrljaju i.t.d., sve su to narodni izrazi za smisao govore*."[16]

Dakle, autor umjesto turcizama nudi riječi slavenskog porijekla ističući potrebu za odvajanjem od orijentalne tradicije i njegovanjem slavenskog jezičkog izraza. U daljem tekstu ispoljava se izvjesna tolerancija prema riječima orijentalnog porijekla (turskim). "*Mogao bih sam sebi primijetiti: čemu baš tolika buka u obranu samih turskih riječi? Ali me goni neprestanice – kako rekoh – to zlostavljanje, pa makar one i tuđe bile. Da su se te i još mnoge turske riječi zavukle ovamo, tome niti sam ja kriv, niti pisac*."[17] Autor je ispoljio blagi jezički purizam u odnosu na turski jezik. On smatra da ne bi trebalo protjerivati one turcizme koji su se adaptirali u bosanskom jeziku, pogotovo ako su tu dobili pravo građanstva. Autor ističe: "*Sad smo malo progledali očima, sad znamo malo cijeniti svoj zlatni jezik; sad ga imamo prilike bolje proučavati, pa ćemo onda tuđe riječi upotrebljavati. Ako su te riječi dobile pravo građanstva, kao što su mnoge druge n.pr.* ***kašika, sat, amanet, barjak, rijaset*** *itd., onda ih treba njegovati kao svoje*."[18]

U *Bošnjaku* je jako izražen "grafijski purizam", te purizam u odnosu na riječi i njihove oblike koje su dolazile sa strane. Insistiralo se na domaćim autohtonim crtama kojima se davala prednost u odnosu na istočne i zapadne jezičke osobine.[19]

I pored svega *bosanski jezik* nikada nije pokazivao značajnije težnju odvajanja i zatvaranja u uže okvire jer bi ta tendencija ugrozila osnovna obilježja komunikativnosti. Jezik prima uticaje, ali i sam utiče na druge jezike. Dakle, jezički

---

[16] Edhem Mulabdić: *Izvrtanje narodnog govora*, Bošnjak, II/1892, br. 4, 28. I, str. 1.

[17] Isto, str. 1-2. (ovdje se misli na Ivana Zovku i pomenuti prijevod narodnih pripovjedaka)

[18] Isto, str. 1-2.

[19] Dževad Jahić: *Purizam u bosanskom jeziku*, Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora, Sarajevo, 1999, str. 90.

separatizam je ekstralingvistička pojava koja je, u našim uvjetima više političke, a manje jezičke prirode.[20] U *Bošnjaku* se ponegdje nađe i neki separatistički stav, krajnje negativan i nerealan. Međutim, on se više doima kao sporadična reakcija ili ispad nekog *Bošnjakovog* saradnika nego stav lista. *Bošnjak* reagira na jedan Vladin oglas u kojem se traže prevodioci za srpski i hrvatski jezik pa kaže: "*Nu, ako je tako, kao što mi razumijemo, onda znamo, da će ovaj činovnik imati pune ruke posla, sa prevodima sa hrvatskog ili srpskog jezika na bosanski*."[21] Slično su intornirane i reakcije koje se odnose na ćiriličnu tradiciju.

Bošnjakov stav prema germanizmima

Već je naglašeno da je *Bošnjak* pokazivao više tolerancije prema turcizmima nego prema germanizmima.

Bošnjak oštro kritizira mladi naraštaj koji pod uticajem činovničko-administrativnog aparata "kvari svoj jezik", te tako baca pod noge *pradjedovski amanet*. "*Ta još se nije navršilo ni punih 14 godina, kako je austrijska vojska zapremila Bosnu i Hercegovinu i već vidiš silne promjene u običajima i čuješ veliku pokvarenost u jeziku. Boga mi, ko da smo se složno zakleli da za ovo kratko vrijeme potrpamo pod noge naših pradjedova amanet, koji su oni stotinama godina čuvali. Naši pradjedovi borahu se za nj kroz vijekove i proljevahu svoju krv, a mi hoćemo i bez nevolje, da ga upropastimo*."[22] Najviše kritike *Bošnjak* upućuje *mladim trgovcima koji za volju svojih mušterija, stranaca, kvare svoj jezik, a i ostaloj mladeži, koja dolazi često u dodir sa strancima*. *Bošnjak* govori o komunikacijskoj funkciji jezika, odnosno idiolektu (govoru pojedinca) i njegovom odnosu prema svom jeziku. Jer, kako reče prof. Dževad Jahić "Jedna je stvar govoriti ga i znati u elementarnom smislu riječi, a druga je stvar biti svjestan tog jezika, tj. imati svijest o sebi kao duhovnom biću, koje se iskazuje i tim jezikom. Struktura tog jezika u isto vrijeme je i dio strukture čovjekovog misaonog bića".[23]

Zajedno sa Austro-Ugarskom u Bosnu su došli brojni stranci: Nijemci, Mađari, Česi, Poljaci, Rumuni i drugi. Razumljivo

---

[20] Dževad Jahić: *Purizam u bosanskom jeziku*, str. 90.
[21] Anonim: *Srpskohrvatskog jezika tumač*, Bošnjak, I/1891, br. 23, 3. VII, str. 3.
[22] Salihaga: *Čuvajmo materinski jezik*, Bošnjak I/1891, br. 5, 30. VII, str. 1.
[23] Dževad Jahić: *Svjetski jezici i maternji jezik*, Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora, str. 172.

je da svi nisu znali *bosanski jezik* i nisu ga morali znati. Mnogi od stranaca su naš jezik *natucali*. *Bošnjak* ističe: "*Naš jezik nije lahak, te ga ne mogu brzo da savladaju i oni često pogrešno govore, a kamo li ne će pogriješiti oni, koji sa svim slučajno nauče nekoliko riječi i njima se teškom mukom služe. Osim toga, što oni prave velike pogreške u našem jeziku, već zbog velike ograničenosti uzimaju u pomoć i riječi iz svog jezika, da se lakše izraze, a za nuždu prevagjaju nesmotreno i rečenice, koje u našem jeziku ne mogu imati nikakva smisla, jer su po kalufu njihova jezika*."[24]

Mladi trgovci su u čestom kontaktu sa strancima koji pogrešno upotrebljavaju riječi *bosanskog jezika* i nakaradne konstrukcije rečenica. Da bi se približili stranom kupcu, trgovci uče od stranaca "*te pogreške i kroz prevedene rečenice, te se njima služe pošlje nekim ponosom*."[25]

Bošnjak kritizira govor trgovaca koji, oponašajući strance, ne vode računa o kongruenciji (sročnosti) tj. da gramatička veza među spojevima riječi bude uspostavljena podudarnošću obličkih obilježja, roda, broja i padeža. Ilustrativan je, u tom smislu, razgovor između mladog trgovca i vojnika, stranca koji je došao u dućan da kupi fes. "*Dogje recimo jedan vojnik stranac dućanliji i kaže: Pokaži, komšija jedno fes! A dućanlija će: Kakvo fes, crveno ili mrko? Crveno! Evo crveno fes komšija, to je taki dobri fes. Šta košta to fes komšija? To fes košta jedan forint. To skupo komšija. Koliko ti platiš? Ja plati sedum zekseri. A, to ne dobro komšija, ja kupi za sedam zekseri.*"[26] Ovakav govor sa strancima mladim ljudima pređe u naviku, pa tako počnu govoriti i sa svojim zemljacima, Bošnjacima.

Pored loših rečeničnih konstrukcija, u razgovoru među Bošnjacima često se čuju riječi koje nisu u duhu našeg jezika kao što su: *curka, ženka, mamička, hodina i tome slično*.[27]

Koliko god *Bošnjak* bio tolerantan prema upotrebi turcizama koji su se *udomaćili* u *bosanskom jeziku*, toliko je kritikovao riječi njemačkog porijekla koje su se u *bosanski jezik* uvukle za kratko vrijeme pa se, upotrebljavaju kao da su naše.[28]

---

[24] Salihaga: *Čuvajmo materinski jezik*, isto, str. 1.
[25] Isto, str. 1.
[26] Isto, str. 1.
[27] Isto, str. 1.
[28] Isto, str. 1.

Bošnjak navodi primjere u kojima su njemačke riječi vještački nakalemljene, u *bonsanski jezik* a za koje ne bi bilo teško pronaći domaće, riječi slavenskog porijekla ("*Fraške šljive; Hajmo na špacir; On bi piso, al' nema cajta; Bio je ureštu; Ala je špatno; Šta ti fali? Kako ti ide gešeft?; Beštelovo sam robu; Jesi l' opucovo cipele?; Ti si ležo u špitalu; Daj mi porciju mesa; Ja sam marod; Sjedi, evo imaš i ti plac; Jesi l' već dobio kvartir?*").[29]

Bošnjak navodi neke rečenice koje su strane našem jeziku i koje se nikada prije nisu mogle čuti, a po dolasku nove vlasti postaju masovno sredstvo sporazumijevanja ("svako se njima služi").

"*Kao primjer navešću ove prevedene rečenice: Koliko je sati? Odgovor: 'Pola pet' na mjesto četiri i po. Pola deset, na mjesto: devet i po. Deset minuta na šest na mjesto: deset preko pet. Tri frtalja na dvanaest na mjesto: četvrtina do dvanaest ili kako u nas kažu: čejrek do dvanaest*."[30]

Bošnjak kritizira one koji strane riječi i oblike miješaju sa maternjim jezikom ne vodeći računa o sistemu svoga jezika, o gramatičkoj i pravopisnoj normi pa kaže: "*Kad ih čuješ da govore, ne možeš rasuditi da li govore češki, poljski, slovenski, njemački ili magjarski. Materinskim jezikom beli ne govore, a ne govore ni jednim od ovih jezika, osim upravo njihovom smjesom (karišikom), kojoj ne bi znao drugog imena osim mali 'volapik'*."[31]

Bošnjak ističe značaj vladanja stranim jezicima, pa kaže: "*Nauči ti, brate, ako moraš sve evropske jezike, jer koliko jezika znaš, toliko ljudi vrijediš, ali kad govoriš recimo njemački, govori čisto njemački, ne miješaj svojih riječi, a kad govoriš svojim materinskim jezikom, onda govori onako kako te je majka učila. Ne treba, da miješaš u svoj materinski jezik riječi stranih jezika, kad ti nije potreba, te imaš svoje domaće riječi. Nemoj upotrebljavati ni izvraćenih rečenica koje prije nisi čuo kod nas. Zašto da govoriš nakaznu rečenicu:'To ne dobro', kad imaš svoju materinsku: 'To ne valja'*."[32] Ovdje se kritizira nemaran odnos prema svom kulturnom naslijeđu i neprimjeren način učenja tuđeg jezika, te gotovo provincijalan odnos prema svome jeziku.

---

[29] Salihaga: *Čuvajmo materinski jezik*, isto, str. 1.
[30] Isto, str. 1.
[31] Isto, str. 1.
[32] Isto, str. 1.

Za ovakav kolokvijalni jezik vjerovatno postoje i drugi historijski i sociolingvistički razlozi. Jedan od njih je i nova vlast koja je uticala na širenje i nametanje svojih jezičkih obilježja. No, to je pretpostavka koja bi istraživačkim pristupom dala pouzdan odgovor. Značajan udio u "kvarenju jezika" ima i neukost koja je razlog neumjesnoj upotrebi mnogih znanstvenih izraza. Često se te jezičke konstrukcije zamjenjuju semantički neadekvatnim izrazima. Nisu u pitanju samo riječi stranog porijekla: latinske, grčke, francuske i druge nego i naše riječi koje se upotrebljavaju a ne zna im se pravo značenje. "N.pr. *Tvoja ljubopitljivost neće to dopustiti*' *na mjesto: Tvoj patriotizam (domoljublje) neće to dopustiti. Ne pjevajte što izvrsno, jer sluša ženskinje, na mjesto: Ne pjevajte što neuljudno. De mi to raspolaži, na mjesto: De mi to razjasni i t.d. Ovako besmislenih rečenica čućeš kod nas i u malo boljim krugovima, ali to govore obično oni, koji hoće silom da budu naučeni i da govore književnim jezikom.*"[33]

Dosljedna primjena suglasnika *h* i njegovo pisanje, tamo gdje mu je po etimologiji mjesto, narušena je dolaskom Austro-Ugarske.

Bošnjak je ovu pojavu zabilježio u svojim raspravama o jeziku gdje kaže: "U nas nije bila prije riječ: *kafana*. Na mjesto *kafana* govorili smo *kahva*. Iz toga je zaključio jedan Bošnjak, da *kafana* može značiti što i *kahva*, s toga se jednoč izrazi*: Ja istom popio kafanu, a vi dogjoste*".[34] Nesporazumi oko upotrebe glasa *h* su se dešavali usljed nedovoljne obaviještenosti i usljed neprecizne definiranosti njegove upotrebe Vlada je pokušala riješiti i u gramatično-pravopisnom smislu ustrojiti mnoge dileme i rješenja. *Bošnjak* se držao uglavnom standarda zacrtanog u *Gramatici* iz 1890. *Gramatika bosanskog jezika* iz 1890. dotakla je i pitanje upotrebe glasa *h*. U poglavlju u kojem se govori o samoglasnicima autor *Gramatike* ističe: "Tako se umeće *v* i umjesto *h* kada se ovo ne izgovara, n.p.r. *duvan* mjesto *duan* za *duhan*, *muva* umjesto *mua* za *muha*."[35]

---

[33] Isto, str. 1.
[34] Salihaga: *Čuvajmo materinski jezik*, Bošnjak I/1891, br. 5, 30. VII, str. 1.
[35] *Gramatika bosanskoga jezika za srednje škole*, Sarajevo, 1890, str. 10.

Bošnjakova reakcija na upotrebu njemačkog jezika u javnim natpisima

Dolaskom Austro-Ugarske Bosna doživljava historijsku prekretnicu. U prvim decenijama okupacije ne posvećuje se dovoljna pažnja uzdizanju i obrazovanju činovničkog kadra. Tako se u Bosni stabilizirao jedan apsolutistički birokratski sistem koji se odvojio od stanovništva.

Finansijska, sudska i politička uprava ustrojena je prema austrijskom uzoru. Njemački jezik se upotrebljava kao unutarnji službeni jezik paralelno sa spoljnim zvaničnim jezikom na kome se odvija korespodencija sa strankama.[36]

Bošnjak je reagirao na upotrebu njemačkog jezika prilikom informiranja građanstva o promjeni smjera kretanja gradskog omnibusa koji je prevozio putnike iz grada do zemaljske bolnice na Koševu. Vlasnici dioničarskog društva za prevoz putnika su bili Nijemci, Rotter i Perschlutz. *Bošnjak* ne komentira izmjene u smjeru kretanja omnibusa nego kritizira jezik na kojem se obavještavaju putnici o ovim izmjenama, pa kaže: "*Nu pri ovome nam je upala u oči jedna velika i neoprostiva pogreška gospode u upravi rečenog trgovačko-otpremničkog društva, koju moramo na javu iznijeti. Naime, rečena gospoda su sasvim zaboravila da su u Sarajevu, u glavnom gradu Bosne, nego su se zamišljala u Beču ili Hamburgu, i za to nijesu našli za potrebno da tu promjenu u općenju omnibusa za prijevoz publike objave i bosanskim jezikom nego su se zadovoljili samo sa tim da objave na njemačkom jeziku*."[37]

Problem naziva jezika u doba Austro-Ugarske povezan je sa nacionalnom afirmacijom. *Bošnjak* svaku dilemu i odstupanje od naziva *bosanski jezik* oštro kritizira i detaljno komentira. Očito je bila prisutna tendencija da se *bosanskom jeziku* da šire područje upotrebe.

Kada je Benjamin Kalaj preuzeo vlast, on je mnoga činovnička mjesta ustupio ljudima njemačke, češke, mađarske i poljske narodnosti. Ovo je prelaz od prohrvatskog kursa generala Josipa Filipovića u kurs koji je obilježen ekspanzijom njemačkog

---

[36] Vidjeti o ovome više kod Dževada Juzbašića *Nacionalno-politički odnosi u bosanskohercego-vačkom saboru i jezičko pitanje (1910-1914)*, Sarajevo, 1999, str. 11.

[37] Anonim: *Nije li to hotimično omaložavanje bosanskog jezika*, Bošnjak, XI/1901, br. 45, 7. XI, str. 3.

jezika u unutrašnjem službenom saobraćanju.[38] "*Ne znamo zašto su rečena gospoda našli za vrijedno da tu preinaku objave samo u ovdašnjem listu B.P., koji izlazi na njemačkom jeziku, a nijesu na druge ovdašnje listove uzeli obzira; ali to bi opet mali grijeh bio, da su rečena gospoda dala oglase štampati i po čašetima prilijepiti, nu ni toga nijesu učinili, nego su i ove oglase štampali i po čašetima dali prilijepiti samo na njemačkom jeziku, bez jedne riječi bosanski*."[39] Austrougarska vlast nije težila tome da njemački jezik uvede kao isključivi službeni jezik, ali je *bosanskom jeziku* ostavljen skroman prostor u unutrašnjem poslovanju. Istina, nije utvrđeno u kojem će se omjeru upotrebljavati njemački, a u kojem bosanski kao službeni jezik. Upotreba jednog ili drugog jezika prilagođena je potrebama, ali je činjenica da je *bosanski jezik* imao određen položaj u odnosu na njemački. Zbog toga se *Bošnjak* protivi "*hotimičnom omalovažavanju bosanskog jezika* i to baš u glavnom gradu Bosne i Hercegovine."[40]

Bošnjak kritizira ovu pojavu, a onda pomalo ironično zaključuje: "*...možda misle, da su omnibusi namješćeni samo za one, koji poznaju njemački jezik, te da onima, koji toga jezika ne poznaju ne treba ni znati za takvu promjenu općenja omnibusima?!*"[41]

List konstatira da je ignoriranje *bosanskog jezika* istovremeno omaložavanje *Bošnjaka*. "*Nu bilo kako mu drago, ovaj postupak rečene gospode svakako je jedan neoprostivi grijeh i omalovažavanje nas Bošnjaka i našeg bosanskog jezika*."[42]

Tek je zvanično 1910. godine na Bosanskohercegovačkom saboru postavljeno pitanje upotrebe njemačkog jezika na željeznicama. Osoblje zemaljskih željeznica obraćalo se putnicima prvo na njemačkom jeziku, a onda na maternjem. Većina namještenika na željeznicama nije poznavala jezik domaćeg stanovništva. Posebno su kritizirani natpisi na njemačkom jeziku, pa je Klub srpskih poslanika zatražio da se uvede srpskohrvatski kao zvanični jezik. Vlada nije mogla penzionirati tolike činovnike, niti je mogla prihvatiti jezik autohtonog stanovništva zbog

---

[38] Dževad Juzbašić: *Nacionalno-politički odnosi u bosanskohercegovačkom saboru i jezičko pitanje (1910-1914)*, Sarajevo, 1999, str. 15.
[39] Dževad Juzbašić: *Nacionalno-politički odnosi u bosanskohercegovačkom saboru i jezičko pitanje (1910-1914)*, str. 15.
[40] Anonim: *Nije li to hotimično omaložavanje bosanskog jezika*, isto, str. 3.
[41] Isto, str. 3.
[42] Isto, str. 3.

državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine, koja nije predstavljala poseban državno-pravni teritorij.

U skladu sa prijedlozima Budžetskog odbora Sabor je naložio Zemaljskoj vladi da srpski ili hrvatski jezik uvede kao zvanični jezik personala na željeznicama, a da natpisi na srpskom ili hrvatskom jeziku budu ispisani ćirilicom ili latinicom.[43]

Bošnjak ovaj događaj nije komentirao. Istina, u posljednjem godištu *Bošnjaka* ima veoma malo rasprava o jeziku jer je već došlo do prenominacije jezika u *srpsko-hrvatski*, ali se pitanje grafije aktuelizira i oštro se reagira zbog naturanja ćirilice.

Izvori i literatura

1. Grupa autora: *Funkcionisanje jezika u višenacionalnim zemljama*, Institut za jezik i književnost, Posebno izdanje, Knjiga VII, Sarajevo, 1990.
2. Grupa autora: *Jezik štampe u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Institut za jezik i književnost – Odjeljenje za jezik, Radovi, VIII, Sarajevo, 1981.
3. Hadžijahić, Muhamed: *Od tradicije do indentiteta (geneza nacionalnog pitanja bosanskih muslimana)*, Zagreb, 1990.
4. Jahić, Dževad: *Jezik bosanskih Muslimana*, Sarajevo, 1991.
5. Jahić, Dževad: *Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora* (Trilologija o bosanskom jeziku) Sarajevo, 1999.
6. Jahić, Dževad: *Tretiranje jezika u vezi sa nacionalnim konstituisanju Muslimana*, Sveske Instituta za proučavanje nacionalnih odnosa 11-12, Sarajevo, 1985.
7. Jahić, Dževad: *Uloga bosanskog jezika u procesima srpskohrvatske standardizacije*, "Pregled", 2 Sarajevo, 1987.
8. Juzbašić, Dževad: *Jezičko pitanje u austrougarskoj politici u Bosni i Hercegovini pred prvi svjetski rat*, Sarajevo, 1973.
9. Juzbašić, Dževad: *Nacionalno-politički odnosi u Bosanskohercegovačkom Saboru i jezičko pitanje (1910–1914)*, Sarajevo, 1999.
10. Kraljačić, Tomislav: *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini 1882-1903*, Sarajevo, 1987.
11. Kuna, Herta: *Jezik štampe u BiH do 1918*, Radovi VIII, Institut za jezik i književnost, Sarajevo, 1981.

---

[43] Dževad Juzbašić: *Nacionalno politički odnosi u bosanskohercegovačkom saboru i jezičko pitanje (1910 – 1914)*, str. 60.

12. Stančić, Ljiljana: *Lingvistička terminologija u Bosni i Hercegovini u vrijeme austrougarske uprave*, Institut za jezik u Sarajevu, Radovi XII, Sarajevo, 1986.
13. Šipka, Milan: *Standardni jezik i nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini (1850-2000)*, Dokument, Sarajevo, 2001.
14. Zbornik radova: *Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak*, Institut za književnost, Edicija zbornika, Knjiga X, Sarajevo, 1992.

PURITY OF LANGUAGE IN THE NEWSPAPER *BOŠNJAK*

Summary

During its development, Bosnian language passed trough different phases, he was under strong influence other languages and cultures especially under pressure Austria-Hungary administration.

Foreign administration influenced on phenomenon non-standard and wrong grammatical construction at all levels language structure.

The newspaper *Bošnjak* commented realisation language in complicated social-historical conditions, and he also intervened in purity of language.

It was asked a question in proper intervention in region of normative politics

Bošnjak intervened for planning language, in time when intervening in anyone linguistic-cultural heritage no meter for quality preparation and elaboration, provocated resist on the other side.

Discussion in *Bošnjak* did not stop influence Germanizams in Bosnian language, but they had significant contribution to stopping Germanization of Bosnian language.